

Měsíčník Host
Literatura, kultura, společnost
únor 2025
125 Kč

● 2

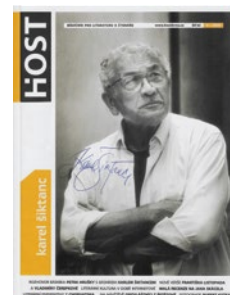
**PITÍNSKÝ
KDE ČLOVĚK ZÁŘÍ,
ANIŽ KŘIČÍ**

TÉMA
Nová filozofie
přírody

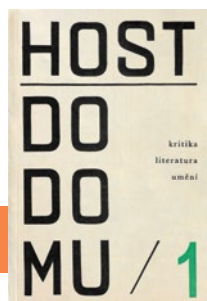
ESEJ
Hartmut Rosa
Čtení jako rezonance

BÁSNÍK ČÍSLA
Ivan Štrpka: A čo je
v tichu tvojho jablka?

HISTORIE
Patricia Highsmithová
A jsou to vůbec detektivky?

HOST UŽ VÍCE NEŽ STO LET

Měsíčník Host | Literatura, kultura, společnost

Číslo 2 | 2025, ročník XLI

Vyšlo v Brně 10. února 2025

Beethovenova 4, Brno, 602 00

tel.: 725 606 144

objednavky@casopishost.cz

www.casopishost.cz

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host

(IČ 48 51 48 53),

s laskavou finanční podporou

Ministerstva kultury ČR

a statutárního města Brna

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine

(www.eurozine.com) eurozine

Registrováno Ministerstvem kultury ČR

pod číslem MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938

Vychází 10x ročně (kromě července a srpna)

Jan Němec | šéfredaktor

Zdeněk Staszek | zástupce šéfredaktora

Josefína Formanová | redaktorka

Václav Maxmilián | redaktor

Ondřej Nezbeda | redaktor

Frederika Halfarová | produkce

Alena Němcová | jazyková redaktorka

Marek Tímko | jazykový redaktor slovenštiny

Matěj Málek | grafická úprava a sazba

David Konečný | fotograf

Lenka Secká | technická redaktorka

Redakční rada | Petr A. Bílek, Petr Borkovec,

Pavel Janáček, Alice Koubková, Ondřej Lipár,

Vratislav Maňák, Tereza Matějčková, Roman Polách,

Anna Pospěch Durnová, Zuzana Říhová, Petr Vizina

Písma | Kunda (Superior Type)

a Atyp (Suitcase Type Foundry)

Papír | ARENA Natural Smooth (100 a 200 g/m²)

a Holmenn (70 g/m²)

Foto na obálce | David Konečný

Ilustrace | Přemysl Černý / Studio Bunkr

Tisk | Tiskárna HRG, s. r. o., Litomyšl

Cena 125 Kč, s předplatným 99 Kč

Předplatné na www.h7o.cz/predplatne

nebo telefonicky na čísle 775 995 695:

tištěné roční 990 Kč, tištěné půlroční 550 Kč,

tištěné ISIC/ITIC 790 Kč, elektronické 590 Kč

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Praha

a První novinová společnost, a. s., Praha

Zasílání předplatného zajišťuje firma

SEND Předplatné, spol. s r. o., Praha

MILÝ ZDEŇKU,

je to od Vás chytré, že nepoužíváte e-mail, protože takto Vám musím psát přímo v editoriale (korespondenční lístky už se prý neprodávají). Víím, že jste nechtěl být na obálce a bylo by Vám milejší, kdyby u rozhovoru byly jen ty fotky z Vašich inscenací. Zkoušeli jsme Vám i vyhovět, ale nešlo to, odpusťte. Ten portrét od Davida nám připadal příliš dobrý, než abychom ho nepoužili, máte v očích sebe. A uvnitř jsme zase chtěli ukázat, jak přesně formulujete rukama. Ale nebojte, Vy už ten rozhovor číst nemusíte, já to taky nikdy nedělám. Jestli smím doporučit, přelistujte rovnou na stranu dvacet šest, tam začíná téma o nové filozofii přírody, které tohle číslo *Hosta* dělá ještě podivuhodnějším. Stále totiž nevíme, co všechno a jak je živé (proto se pomalu zabíjíme?). Možná se nepohneme dál, dokud subjektivitu nepřiznáme i poštolkám, dokud nepochopíme, že korálové útesy nejsou krásné jen pánu bohu do oken, nebo dokud nezaslechneme, o čem si špitají rostliny. Co se dřív sneslo leda v krásné literatuře, to dnes pomalu prozkoumává i *krásná* biologie. Srdečné pozdravy do Luhačovic a na všechna další místa, kam se únorový *Host* podívá.

Jan Němec

OSOBNOST

- 8 Kde člověk září, aniž křičí. S J. A. Pitínským o vyrůstání v Luhačovicích, radostném zkoušení, přepisování esemesek a zázracích klasické literatury

KONTEXTY

- 22 Václav Junek: Radost tvořit. O umělé inteligenci, autorském subjektu a lidské kreativitě

TÉMA NOVÁ FILOZOFIE PŘÍRODY

- 28 Touha drží život pohromadě. S Andreasem Weberem o subjektivitě živého, poetické biologie a erotické ekologii
- 34 Anton Markoš: Ke kulturám života. O paměti a zkušenosti, bytí a spolubytí
- 35 Kam dál? Knižní tipy pro zvědavé živočichy
- 38 Stanislav Komárek: Kouzlo povrchnosti. O kráse v přírodě a přírodní estetice Adolfa Portmanna
- 42 Jana Krtková: Pocit zažité krásy. O marném hledání sytosti a plnosti života
- 44 Marco Stella: Přežití nejhodnějšího. Nové vhledy do evoluce člověka

ESEJ

- 48 Hartmut Rosa: Proč číst? Zázrak narativní rezonance

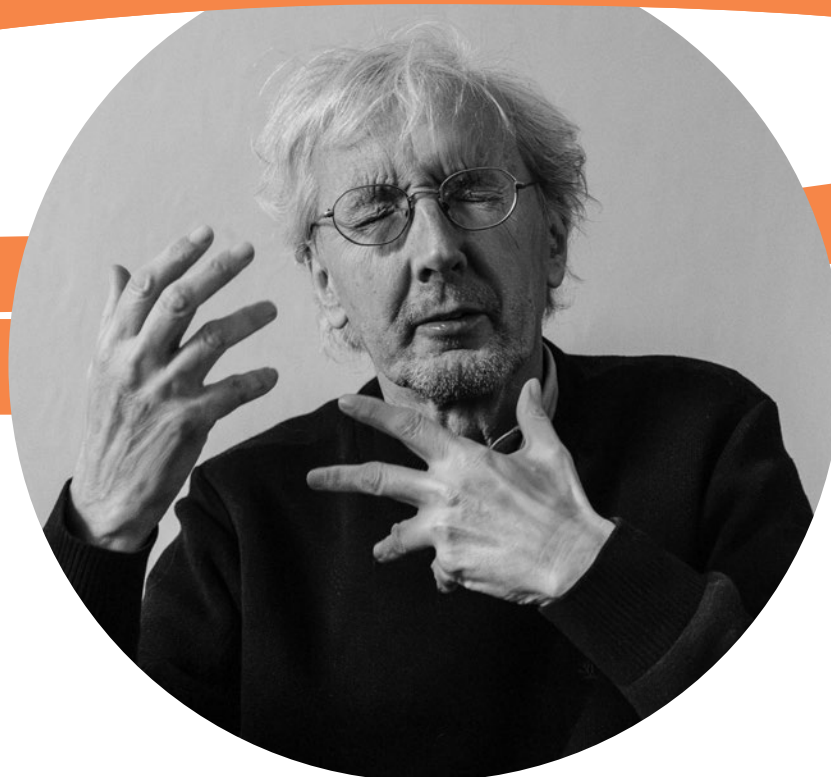
BELETRIE

- 55 **ateliér** Martina Havlová: Tajina
- 57 **básník čísla** Ivan Štrpka: A čo je v tichu tvojho jablka?
- 65 **povídka** Petr Šesták: Vnitroblok
- 68 **nová jména** Eli Honzl: Když nestíhají játra zdají se nám sny

HISTORIE

- 72 Václav Maxmilián: Ale jsou to vlastně vůbec detektivky? Třicet let od smrti Patricie Highsmithové

KRITIKY

- 82** Stanislav Biler: Nejkrásnější město na Zemi (Petr A. Bílek)
84 Sally Rooneyová: Intermezzo (Lucie Lindnerová)
86 James Bridle: Způsoby bytí. Za hranice lidské inteligence (Ondřej Nezbeda)

RECENZE

- 88** Kristina Hamplová: Lover/Fighter (Kryštof Eder)
89 Vratislav Maňák: Goethe v Mariánských Lázních (Jan Němec)
90 Ondřej Škrabal: Druhé Německo (Kryštof Špidla)
91 Serhij Žadan: Jazz na Donbase (Tomáš Erhart)
92 Radka Rubilina: Balčík (Andrea Popelová)
93 Itamar Vieira Junior: Křivý pluh (Leona Šmelcová)
94 Tine Høeg: Přistoupili, prosím (Daniela Mrázová)
95 Billy O'Callaghan: Papírák (Markéta Musilová)
96 Jan H. Vitvar: Umění, kterému rozumějí úplně všichni. Historiky ze zákulisí české výtvarné scény (Josef Chuchma)
97 Hannah Arendtová: Krize republiky (Martin Koloušek)

SLOUPKY

- 6** **názor** Josefína Formanová: Tím hůř pro skutečnost
7 **vlastiběda** Aleš Palán: Cedula národa
21 **zevnitř** Emma Kausc: V noci můžeme doufat
21 **druhá vášeň** Pavla Horáková: Povýšení růže
46 **paratext** Matěj Málek: S kapitalismem na věčné časy
53 **mikrostop** Ondřej Nezbeda: Uklouznutí Mileny Jesenské
77 **hranice** Alena Machoninová: Kůň versus AI
78 **perspective** Petra James: „Brusel — hlavní město“
78 **laboratoř** Jan Váňa: Literatura v baňkách a kádinkách
80 **manuál** Dagmar Hartlová: Manuál k Tove Janssonové
99 **atašé** Tomáš Koblížek: Od tvrdé obžaloby k nejistotě
104 **meme** Jakub Jetmar: Plechovka sardinek
- 4** **statusy** Hostpot
5 **zprávy**
79 **madlenka** Kristiny Hamplové
98 **rozečteno** Tipy redakce

S J. A. Pitínským o vyrůstání v Luhačovicích, radostném zkoušení, přepisování esemesek a zázracích klasické literatury

KDE ČLOVĚK ZÁŘÍ, ANIŽ KŘIČÍ

Text Jan Němec
Foto David Konečný

Ráno před cestou do Luhačovic se mi zdál sen. Kráčíme s J. A. Pitínským Brnem, vím, že už je po smrti, i on to ví, ale nezdá se, že by mu to vadilo. Chce mi ukázat místa, která měl rád; a také, říká potutelně, jak se tu na mě vzpomíná. Vejdeme do Husy na provázku, na chodbě mě upozorní na sochu vyhublého anděla. Z podpaží mu vykvetla mosazná truba, jaká bývala na starých gramofonech. Musíte ho polechtat, radí Pitínský, musíte polechtat anděla. Tu si všimnu, že anděl má jeho tvář, je tu na památku. Přejedu mu přes žebra a z trouby hned začne skotačit svižný, živý jazz. Vyprávím ten sen fotografovi, těsně než zaparkujeme před podivnou vilou na kraji Luhačovic, obklopenou paneláky... Tady?

Jan Antonín Pitínský se narodil 30. října 1956 ve Zlíně. Dětství prožil v Pitíně, Částkově a Luhačovicích, kde žije dodnes. Po absolvování gymnázia ve Zlíně (1975) a Střední knihovnické školy v Brně (1977) vystřídal řadu zaměstnání; pracoval jako pomocný dělník, vychovatel, amundsenolog, malíř pokojů, malotraktorista, antikvář, závozník, nakonec jako knihovník ve Státní vědecké knihovně v Brně. V letech 1990—2019 se věnoval výhradně divadelní režii, spolupracoval s různými scénami po celé České republice i na Slovensku a vytvořil přibližně sto inscenací. Zakládal divadlo Tak-tak (1978), byl archivářem a inspicentem v Divadle na provázku (1978—1981), stál u zrodu Ochotnického kroužku (1985) a po jeho sloučení s HaDivadlem a vzniku Kabinetu múz zde působil jako režisér (1990—1992). Spoluzaložil brněnské kulturní centrum Skleněná louka (1993) a podílel se na uměleckém vedení Divadla Na zábradlí (2001—2002). Za své inscenace získal Cenu Alfréda Radoka (*Sestra Úzkost*, Dejvické divadlo, 1995; *Jób*, HaDivadlo, 1996; *Dido a Aeneas*, Divadlo J. K. Tyla, 1998; *Divadelník*, Divadlo Na zábradlí, 1999), Cenu Českého literárního fondu (*Touha stát se indiánem*, Studio Marta, 1991; *Její pastorkyňa*,

Městské divadlo Zlín, 1995), Cenu Sazky a Divadelních novin (*Nora*, Divadlo v 7 a půl, 2003; *Liška Bystrouška*, Slovácké divadlo, 2004; opera Viktora Ullmanna *Pád Antikrista*, Moravské divadlo Olomouc, 2015) a slovenskou Cenu Dosky (*Ignorant a šíalenec*, Slovenské národné divadlo, 2006). Jeho nastudování rozhlasové hry Laca Keraty *Na hladině* obdrželo Cenu Grand Prix na festivalu Prix Italia 1997. Literární dílo J. A. Pitínského shrnuje téměř tisícistránková publikace *Všecko napsané* (Větrné mlýny, 2010), po ní vyšly ještě sbírka *T.M.A* (Druhé město, 2020) a textové feérie *Bratři Biglinové na dvojskifu* (Dauphin, 2023). Novinka *Domáci potřeby* vyšla v nakladatelství Větrné mlýny loni. Ze slovenštiny převal romány Rudolfa Slobody *Láska*, *Krev a Podzim* a hru *Armagedon na Grbu*, ve vlastní samizdatové edici *Žeň graefenbergská* publikoval překlady polských a jiných básníků. Pro Českou televizi natočil několik krátkých filmů, například *Z dopisu neznámého*, *pravděpodobně poručíka*, *známé*, *pravděpodobně kurtizáně* (podle prózy M. Holmana) a *Jundrov je krásnější než Kampa* (básně o fotbalovém Brně). Je zastáncem pravosti *Rukopisu královédvorského*, méně *Zelenohorského*.

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizaci. Projekty vznikají za finanční podpory Jihomoravského kraje. Inscenace se uskutečňuje za finanční podpory MK ČR.

ced

B | R | N | O |

Jihomoravský kraj

MINISTERSTVO KULTURY

HaDivadlo

„Divadlo je k neutěšení.“
www.hadivadlo.cz

Noc tribádek

Per Olov Enquist
autor

Ivan Buraj
režie

Inzerce

DONMAR

DAVID TENNANT
CUSH JUMBO

MACBETH

NA MOTIVY WILLIAMA SHAKESPEARA | REŽIE MAX WEBSTER

NATOČENO ŽIVĚ V DIVADLE DONMAR WAREHOUSE

V KINECH OD 5. ÚNORA

TRAFALGAR
RELEASING

O umělé inteligenci, autorském subjektu a lidské kreativitě

RADOŠT TVOŘIT

Václav Junek

Počáteční úžas, úděs i opojení opadly. Nástroje umělé inteligence a zejména velké jazykové modely jsou dnes fádni součástí skutečnosti, pro něž se stále hledá smysluplné užití — i v literatuře. Tam však širší užití AI oživuje jednu starou otázku: Co si počít s autorem a kdo to vůbec je?

Umělá inteligence se stala součástí literárního provozu. Ukázala to mimo jiné například aféra okolo japonské spisovatelky Rie Qudan. Ta po obdržení loňské Akutagawovy ceny pro začínající autory přiznala, že se psaním jejího sci-fi románu o AI jí částečně pomáhaly právě algoritmy a zhruba pět procent textu údajně dokonce doslovně převzala z ChatuGPT. Hovoříme zde o kombinovaném autorství; o spolupráci člověka, jenž si jako téma knihy zvolil umělou inteligenci, s jazykovým modelem, který se stal jednou z postav prózy a své dialogy v textu si napsal sám. Vysvětlení ze strany autorky proběhlo, avšak diskusi vzbudily obavy o to, jaký poměr lidského „génia“ a technologií by ještě byl únosný, aby se za autora textu mohl prohlásit člověk.

Jak ale přistupovat k autorství v případě, kdy sice člověk je původcem hlavní myšlenky či kostry vyprávění, leč zbytek práce — obalení oné kostry tkání — už obstará počítač? Lze AI v umění považovat ještě za další nástroj v ruce člověka podobně jako fotoaparát? Nebo počítačové technologie přinesou nové paradigma vnímání autorství, kdy pro nás v debatách o literárních dílech přestane být subjekt empirického autora relevantní?

Skutečnost, že jazykové modely zvládnou napsat celou knihu, už je všeobecně známá. ChatGPT má přístup k obrovskému množství již napsaného jazykového materiálu, který umí na základě vstupních informací nakonfigurovat do pozoruhodných literárních útvarů. Nepochybně zvládne komponovat stejně tak sofistikovaně strukturované texty, jak už byly dříve napsány lidskou rukou.

Hlavní úlohu ale stále hraje člověk, který počítači zadává pokyny, nebo ne? Pakliže nyní k napsání knihy stačí sesmolit pár

řádků do „promptu“ a pak už jen sledovat, jak AI program během pár vteřin z textové hmoty, jež je mu k dispozici, uplácá více či méně kýžený útvar, znamená to, že „psát“ knihy už dnes může téměř každý, kdo disponuje alespoň základní gramotností.

Výmluvným je mediálně vděčný případ Američana Bretta Schicklera, který snil o napsání knihy, což mu nakonec umožnila právě AI. S její pomocí napsal třicetistránkovou e-knihu, v níž prostřednictvím příběhu veverky vysvětluje dětem principy investování. Autor přiznal, že knihu, kterou později začal prodávat na platformě Amazon skrze službu Kindle Direct Publishing, mu díky ChatuGPT trvalo napsat pár hodin. Ačkoli z prodejů údajně neutřžil značnou sumu, inspirovalo ho to k tvorbě dalších knih. Spolupráce s AI modelem mu ukázala, že každý den lze napsat alespoň jednu knihu, a Amazon navíc umožňuje každému uživateli publikovat denně knihy tři. (Omezení přišlo po zaplavení platformy AI obsahem v prvních měsících veřejné dostupnosti ChatuGPT a dalších LLM modelů, viz níže.)

V této i jiných situacích tak můžeme pozorovat velmi omezenou participaci člověka na tvorbě díla. Z toho logicky vyplývá otázka, zda by neměl být snížen i kredit, který by si „autor“ dovolil na knižním trhu nárokovat, a zda tím neutrpí i prestiž, která se s povoláním spisovatele stále ještě pojí.

Kdybychom tuto úvahu chtěli posunout dál, s lehkou porcí nadsázky bychom se mohli dostat k zajímavé historické paralele. Jazykové modely tvořené nesmírně obsáhlými encyklopediemi dat a textů, jež jsou přístupny každému, jako by naše úvahy o autorství částečně vracely zpět do středověku, kdy byl za svrchovaného původce

veškerého vědění považován především Bůh. A protože všechny myšlenky pocházely od něj, nebyly doopravdy ničí. Jako by se v současnosti v jazykových modelech zhmotňovala ta středověká metafora vševědoucí entity, která nás, pokud s ní provedeme správný dialog, obdaruje věděním. Avšak kdo měl tehdy tu drzost hovořit o své tvůrčí originalitě, byl považován za hříšníka svedeného pýchou.

POHŘEB AUTORA

Nejedno řešení, jak se s nastalou obtíží ohledně autorství uměleckých textů popasovat, nabízí moderní literární věda. Pomineme-li její počátky v pozitivismu a marxismu, tak ji osobnost či mimotextový kontext autora zajímaly jen poskovnu. Literárněteoretické školy dvacátého století autora buď přesouvaly na periferii, nebo ho přehlížely úplně. Zejména formalismus a později strukturalismus zajímal především text coby jazykové prvky vzájemně nakonfigurované tak, aby působily estetickým dojmem.

Poststrukturalista Roland Barthes autora dokonce pohřbívá. Algoritmům sice můžeme vyčítat, že jimi vytvořené texty postrádají onu lidskou jiskru tvořenou mimo jiné individualitou osobnosti a jejími prožitky, jak ale ve spisu *Smrt autora* Barthes tvrdí, tato jedinečnost původce textu se ztrácí v samotném procesu psaní. Když totiž tvůrce textu svůj obsah vědomí zpracovává do jazykové formy, barvy esence jedinečnosti nutně blednou a čtenáři se dostává ve vykuchané podobě. Jazyk je totiž kolektivní záležitostí, takže nuance každého individuálního prožitku skrze text sdělit nelze. Autor tak jako by svým psaním

TOUHA DRŽÍ ŽIVOT POHROMADĚ

Rozhovor s Andreasem Weberem

KE KULTURÁM ŽIVOTA

Anton Markoš

KOUZLO POVRCHNOSTI

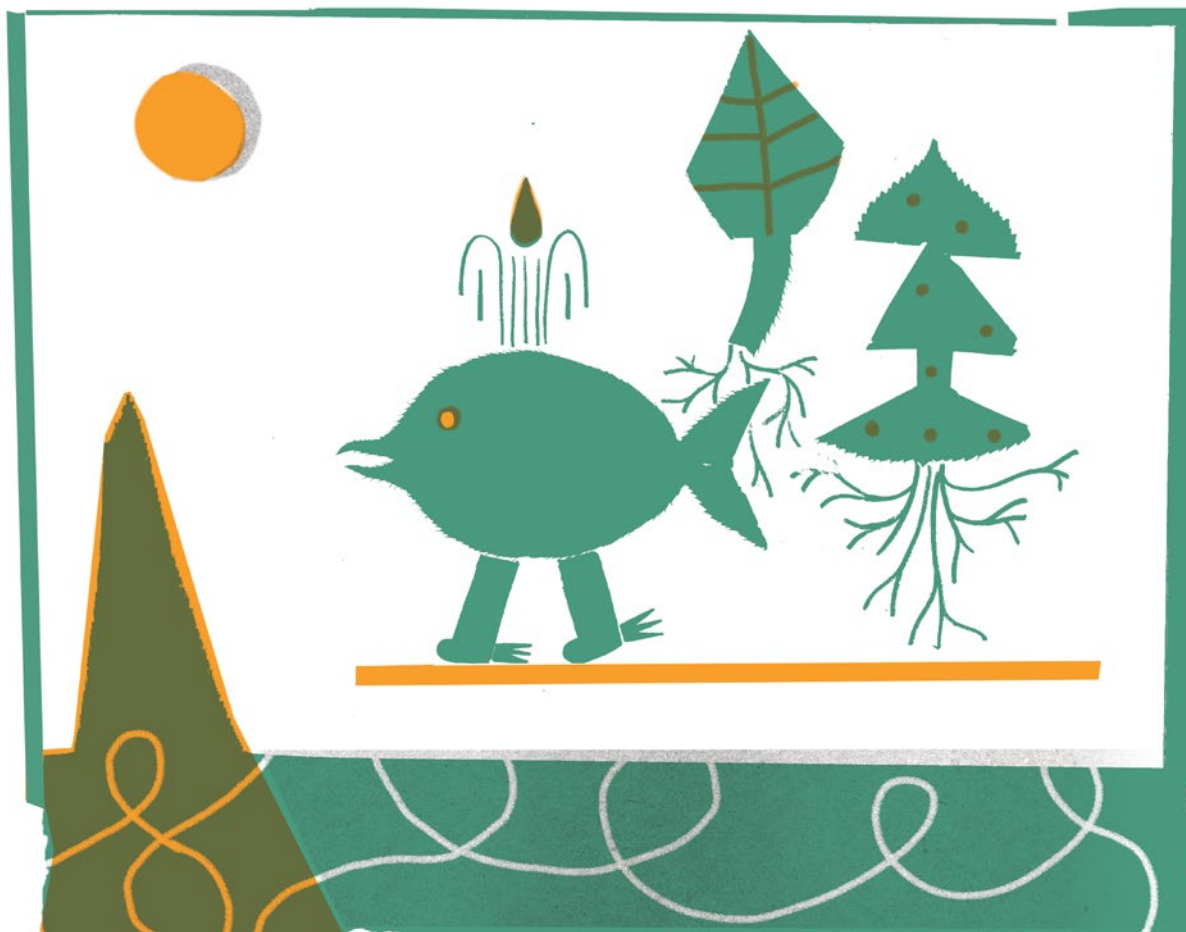
Stanislav Komárek

POCIT ZAŽITÉ KRÁSY

Jana Krtková

PŘEŽITÍ NEJHODNĚJŠÍHO

Marco Stella

NOVÁ FILOZOFIE PŘÍRODY

Ilustrace Přemysl Černý / Studio Bunkr

Genetické modifikace, klimatická krize, zrcadlový život — jako by už lidská civilizace naplno překročila přírodní Rubikon. Avšak děje se i opačný pohyb: biologie se v posledních letech dívá na přírodu prizmaty dříve vyhrazenými jen člověku. Přiznává bakteriím subjektivitu, vážně zkoumá estetické kvality korálů, popisuje informační sítě rostlin. Možná je načase obrátit perspektivu — a nechat přírodu překročit Rubikon směrem k nám.

S Andreasem Weberem o subjektivě živého,
poetické biologii a erotické ekologii

TOUHA DRŽÍ ŽIVOT POHROMADĚ

Text Ondřej Nezbeda
Foto Petra Doležalová

„Kéž bychom byly úhledné stroje, které fungují na zapnutí,“ říká německý biolog Andreas Weber. „Všechno by bylo jednodušší — a také nudnější.“ Ve svém konceptu poetické biologie kritizuje pohled současné vědy, který organismy redukuje na pasivní naplnění genetického programu. On naopak vyzývá, abychom všem organismům od plejtváka po bakterii přiznali subjektivitu a touhu ji tvořivě ztělesňovat.

KE KULTURÁM ŽIVOTA

Anton Markoš

Ve dvacátém století se biologii povedl obrovský posun v pochopení životních dějů, dědičnosti, individuálního vývoje, předávání a zesilování nejrůznějších signálů, bioinformatiky, epigenetiky, ekologických vztahů v biosféře a ve vytvoření modelů evoluce všeho živého. To vše se přitom řeší pozorováním, laboratorními i počítačovými modelovými pokusy anebo složitým statistickým zpracováním. Tento přístup tedy v zásadě popisuje živé systémy podobně, jak to dělají jiné oblasti vědy pro svůj předmět. V biologii tak jde o vědecké metody, které nemají prostředky, jak uchopit všechny stránky života, například etické nebo estetické. Neumí ani zodpovědět otázky typu „Co je život?“.

KOUZLO POVRCHNOSTI

Stanislav Komárek

Dokud biologové vycházeli z předpokladu, že druhy živočichů, rostlin a hub jsou dílem nějakého nezbadatelného stvořitelského božstva, nevyvolávala například nápadně pestrá podoba nejrůznějších zlatých, stříbrných a diamantových bažantů (vždy šlo o samce) jakékoli značnější podivní či pochybnosti. Ve svých činech svobodně stvořitelské Božstvo je takové mohlo učinit třeba pro ozdobu světa, pro lidské poučení či povznesení či prostě proto, že se mu zachtělo, a my nemáme oprávnění to posuzovat. U jevů spojených s pohlavní dvojtvárností (dimorfismem) si Darwin jako první povšiml, že nápadně zbarvení či tvarování jedinci mají v procesu přírodního výběru značný hendikep, a postuloval proto pohlavní výběr pracující proti přírodnímu, prováděnému primárně samičkami. Zvířatům přisuzoval, po mém soudu právem, estetické cítění podobné lidskému ve smyslu „to je ale fešák!“.

A současná mainstreamová genocentrická biologie — zjednodušeně řečeno — předpokládá, že pro uchování každého genu je nutné, aby přinášel nějaký reprodukční prospěch, nebo mu alespoň nebránil. To je samozřejmě věcí víry, byť dosti všeobecně rozšířené. Komplikovanější je to u znaků,

kteří mají pohlaví obě, třeba neobyčejně rozvětvená předohrud' (pronotum) u drobných cikádek ostnohřbetek (*Membracidae*), zejména těch jihoamerických. Účel, kromě právě nějakého bujivě estetického samoučelu, je zcela nezřetelný, snad by chitinózní struktura mohla poněkud překážet ptákům při jejich polykání.

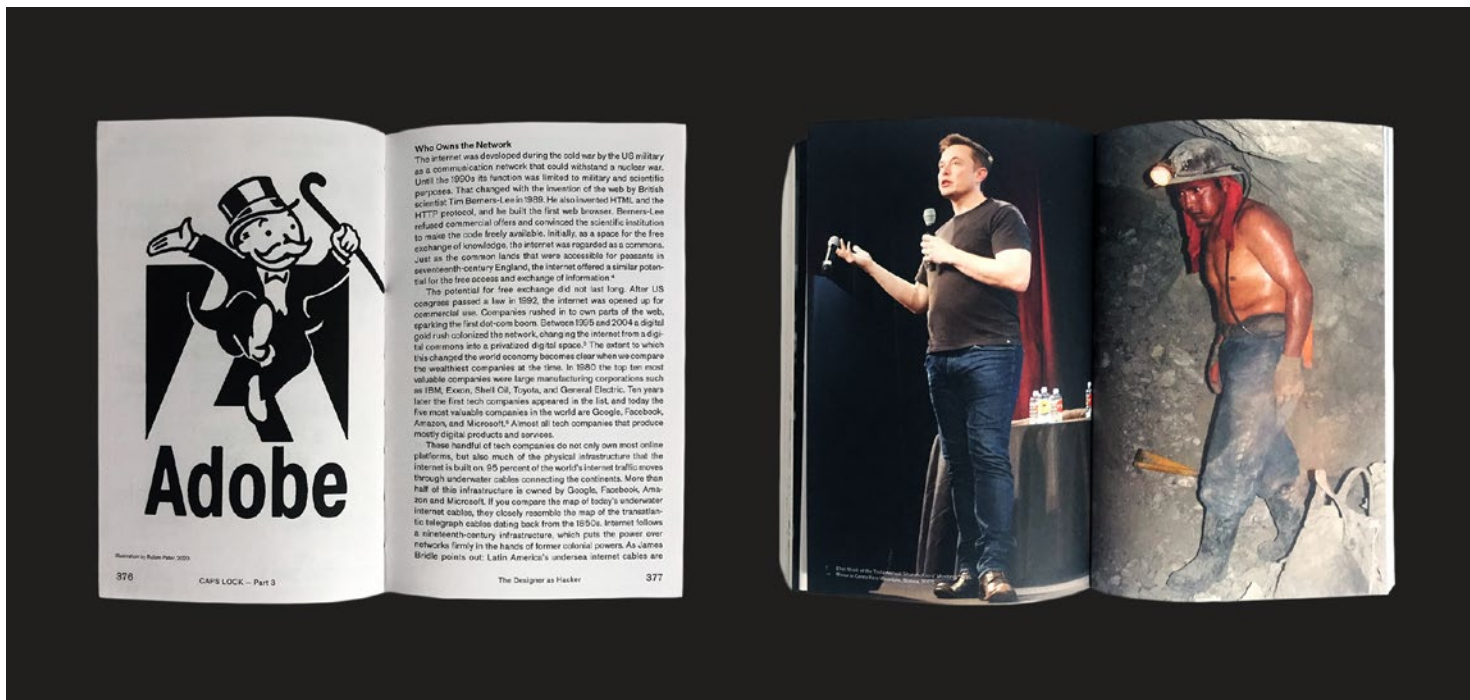
S oblibou dávám následující poněkud jízlivý příklad: Otázky a odpovědi — *A. D. 1400*: Proč jsou labutě bílé? Protože je Stvořitel bílými mít chtěl. A proč tomu tak chtěl? Inu nevíme, ale Stvořitel ve své moudrosti jistě věděl, co činí. — *A. D. 2025*: Proč jsou labutě bílé? Protože se bílá barva v selekčním procesu prosadila. A proč se prosadila? To nevíme, ale protože se prosadila, nějakou výhodou vzhledem k reprodukci přinášet musela. — Z tohoto srovnání je i patrné, jak radikálně se nám podařilo zatočit se středověkým obskurantismem. Člověku s určitým pozorovacím talentem neujde, jak rafinovaně komponovaný kresebně i barevně je například vějíř páva či opření diamantového bažanta na rozdíl třeba od křepelek, které jsou stejně dobře, ba lépe živý a množí se. Ovšem v přírodě po descartovském obratu ani ve stó-pách něco jako intencionalita, záměrnost,

podobná té lidské, být z principu nemůže a nesmí (kde se ta lidská vzala, jak vlastně v tom paleolitu „spadla z oblohy“, věda neřeší): v přírodě svět slepé náhody a nutnosti, v civilizaci svět tvůrčí svobody lidského ducha. Ačkoli se to nezdá, podnes „jedeme“ v tomto modu myšlení, ač by bylo logičtější si připustit, že svět je jeden a naše estetická kreativita je pouze zvědomělou částí procesu, který latentně je a probíhá ve všech živých bytostech.

NITERNOST VERSUS KARTEL

Profesor zoologie ve švýcarské Basileji Adolf Portmann (1897—1982) vycházel právě z teze, že *sebe prezentace* (*Selbstdarstellung*), představování a designování sebe sama, je jednou ze základních funkcí živého organismu, zcela rovnocennou třeba rozmnožování či látkové výměně. Takovéto konstatování je pochopitelně opět věcí přesvědčení — stejně jako je otázkou víry, že tomu tak není. Nejbazálnější předpoklady všech nauk jsou vždy věcí přesvědčení.

Souhrn všech optických, zvukových, čichových, hmatových a jiných skutečností, vnímatelných na živém a intaktním organismu, nazývá Portmann *vlastním*

S KAPITALISMEM NA VĚČNÉ ČASY

Matěj Málek

Starověké hrdinské eposy, báje, pověsti a legendy známe jako první písemné památky. Jeden by z toho mohl nabýt krajně romantizované představy, že písmo, záznam řeči, má původ v bezbřehé touze vyprávět příběhy, předávat vědomosti a komunikovat asynchronně. Ty vůbec nejstarší písemné záznamy přitom sice komunikují asynchronně, komunikují však něco výrazně méně vznešeného, a to dluh, velikost stáda, soupis majetku a stížnosti na kvalitu dodané mědi. Tyto ryze pragmatické texty předcházejí čemukoli dalšímu a předznamenávají tisíciletí vývoje toho, čemu dnes říkáme grafický design.

Demaskovat a demytizovat grafický design se snaží (naneštěstí dosud nepřeložená) kniha *Caps Lock* Rubena Patera. Již v podtitulu přesvědčuje čtenáře, že se design dostal do područí kapitalismu jakousi nešťastnou hrou osudu. Jakousi nešťastnou hrou osudu však v první polovině ukazuje hlavně to, že grafický design je s kapitalismem od počátku neoddělitelně spjatý. Žetony, mince,

bankovky. Tím to začíná. Srozumitelnost, estetizace, identifikace, inovace. Očekávání, která asociujeme s dobrým designem, jsou až nepříjemně v souladu s požadavky na komodifikaci produktů. Ostatně i slovo *branding* je odvozeno od anglického slova pro cejchování dobytka.

Pater naštěstí nezůstává jen u kritiky a popisu reality, jde o kousek dál a hledá cesty, kterak z klece vyklouznout a nabídnout designérům emancipační nástroje. Ale grafický designér jako hacker, jako futurolog, jako aktivista ani jako člen družstva nedokáže změnit systém. A kapitalismus má navíc tu magickou moc, jak popisuje Mark Fisher, jakoukoli kritiku absorbovat, komodifikovat a následně prodat. I proto tam, kde před třiceti lety profesi osvobozovaly nové softwarové nástroje, díky nimž se designu mohl začít věnovat takřka každý, stojí dnes korporace za velkým bariérovým útesem měsíčních poplatků. Apokalyptické vizi čelí několik málo konkurentů, ti však jen těžko dokážou pohnout s takzvaným

PROČ ČÍST?

Hartmut Rosa

Bez čtení není skutečného života v neskutečnu, říká německý sociolog Hartmut Rosa. V eseji, který vyšel u příležitosti sedmdesátého výročí založení nakladatelství Suhrkamp, se věnuje efektu čtení. Vykládá ho ze své teorie rezonance, podle níž si lze vztahy ve světě představit jako dynamiku vzájemného naslouchání a odpovídání. Účinek literárního vyprávění je pak jedinečný. Spočívá ve zvláštním působení na schopnost světa rozumět, ba vůbec žít život — a to nejen ten vlastní.

Ráno nevstanu, aniž bych si přečetl pár stránek, nebo aspoň pár odstavců z románu, povídky či detektivky. Nemůžu jinak. I když mám budík nastavený tak, abych do první schůzky neměl času nazbyt a každou minutu obětovanou čtení musel dohánět ve sprše, při snídani nebo po cestě do kanceláře, abych zkrátka *musel hned běžet*, nedokážu tomu nutkání odolat. Ani večer neusnu, aniž bych se předtím pomocí knihy přemístil jinam.

Léta jsem se tomu podívoval a ptal se sám sebe, co mě k tomu vede. Trápil jsem se otázkou, jíž se od dob „vynálezu“ četby románů na prahu devatenáctého století trápí řada čtenářů. Vždyť četba má pověst náhražky skutečného, pravdivého či reálného života. K románům a povídkám a zejména k detektivkám se přeče utíkají všichni, kdo nemají vlastní plnohodnotný, intenzivní život. Nebo ne?

Dnes to vidím jinak. Vlastně opačně. Čtení není náhražka života, ale jeho rozšíření a prohloubení. Nemůže být náhoda, že německé „Leben“ a „Lesen“ („život“ a „čtení“) se liší jediným písmenem. Jsem v pokušení tvrdit s Adornem, že bez čtení neexistuje skutečný život v neskutečnu. V těch pár ranních či večerních okamžicích můj vztah se světem (*Weltbeziehung*) zkapalní. Rozpouští se strnulost a obrněnost mého každodenního, rutinního bytí ve světě. Můj vztah se světem se stává proměnlivým, mnohotvárným, vrstevnatým. Každodenní já totiž ví, kdo je a kdo jsou druzí, jaký je mezi nimi poměr. Soused, děti z přízemí, studenti, kolegyně, spolupracovníci — vím, jak se k nim chovat, a oni vědí, jak se chovat ke mně. Ví, jak svět vypadá, jaký je na dotek, jaký je hluk křižovatky i jak je cítit jídelna. „A toto je pes a toto zase pec / a počátek tady a konec tam,“ čteme ve slavné Rilkové básni o věcech „Slov lidských se velice obávám...“. Básník varuje, že vztah se světem může ustrnout či utichnout, protože ke všemu vždy zaujímáme definitivní, funkční vztahy: „Hned strnou a zmlknou jak zakleté / a zemřou mi, když se jich dotknete.“

Při četbě se však vztah lidí a věcí proměňuje. Nořím se do zcela jedinečného vztahu se světem. Jsem voják v zákopu a třesu se za svým kulometem před nepřátelskou artilerií. Jsem žena v cizí zemi, pod cizím sluncem, obtěžkána košem pro matku, jejíž obavy spolu s váhou koše cítím na svých ramenou. Jsem chlapec stojící bos v americké tělocvičně. Cítím, slyším, vdechuji jejich pach. Dokonce jsem vrah, který se krčí za regály a doufá, že nebude objeven. Srdce mi bije rychle a hlasitě. Mohu být i liška v lese nebo hvězda na obloze. Pokaždé vstupuji do jiného vztahu se světem, zaujímám v něm jiné místo. Nově objevuji písek, vítr, zemi, slunce, otce, matku a dítě; vztahy k nim jsou jiné, než které jsem dosud znal. A zároveň se magicky přetváří i můj vztah k sobě samému,

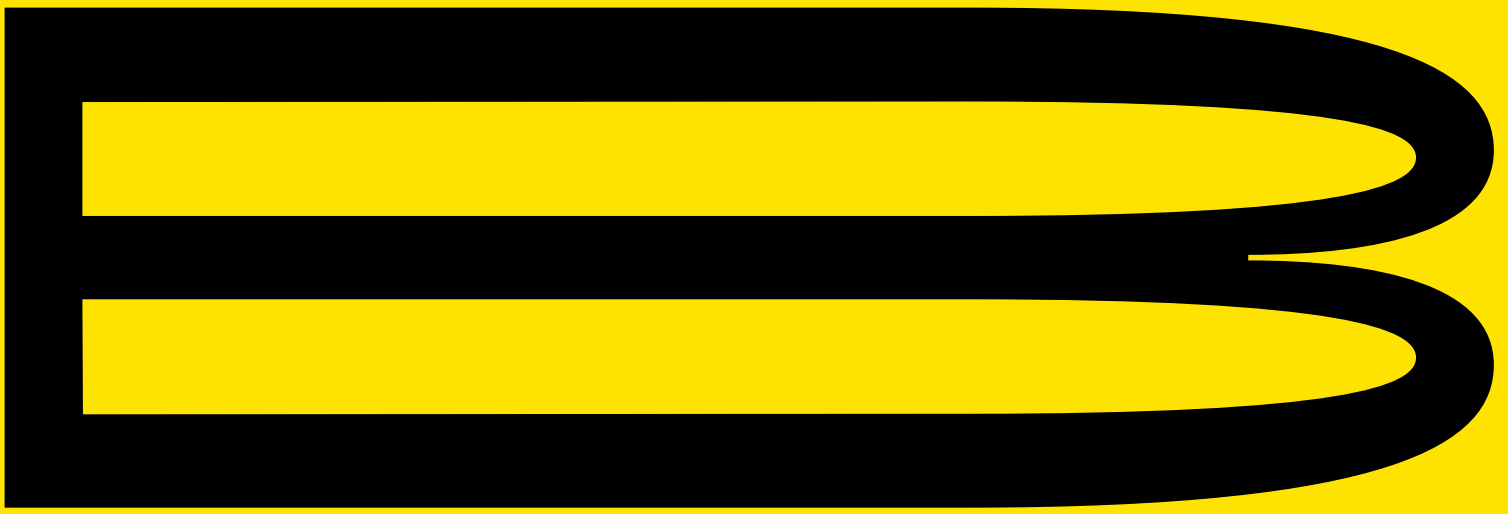
dojem, který ze sebe mám. Při čtení jistých pasáží či po něm vnímám jinak i své tělo. Leckdy jinak než kdykoli dříve. Prožívám konstantní proměnu svého vztahu se světem. Strach, žádost, touha, opuštění, izolace, starost a láska, nenávisť i hněv přicházejí a odcházejí, vždy v nových variacích a kombinacích. Jako vrah si přeji, abych nebyl odhalen. Mé přání přitom doprovází pocit, že něco je špatně. Být vrahem, který nebyl dopaden — neporazitelný odstřelovač či pomstychtivý faraon. Onehdy jsem četl *Pianistu z Gare du Nord* od Gabriela Katze a nevycházel jsem z údivu: *Tohle není žádné vysoké umění, napadalo mě. Tohle je obyčejná, lehká próza, veskrze klišovitá a dost předvídatelná.* A přeče. A přeče! Nejenže jsem se od čtení nemohl odtrhnout, ale byl jsem i pořádně napjatý. Srdce mi bušilo v rytmu vozu, v němž měl být aspirant na pianistu odvezen na rozhodující kolo soutěže. Cítil jsem šíleně silné, až tělesné vzrušení: *Jestli to teď nevyjde, jestli tam teď nedojede, přísahám, že tou knihou mrsknu o zed!* A byl jsem si jistý, že bych to byl udělal.

Ale existují přeče i knihy, kde identifikace s příběhem není tak jednoduchá. Někdy se mi kniha zkrátka nelíbí a hluboce mě znepokojuje, takže se musím opakovaně ptát sám sebe: *Jak tohle mohl někdo napsat? Jak vůbec může někdo takhle psát?!* Taková kniha zachycuje vztahy k lidem, věcem, tělu, které jsou pro mě cizí a vzdálené: fyzicky, emočně, kognitivně či morálně. A přeče nemůžu přestat číst. Přeče jen se mě kniha někde hluboko uvnitř dotýká a vyvolává ve mně rušivé reakce. Říkám tomu narativní rezonance.

Německé *Leben* a *Lesen* se liší jediným písmenem. *Život* i *čtení* jsou především případy rezonance. Jejich podstata spočívá v živoucí, dynamické souhře naslouchání a odpovídání. Možná právě to je život. Poznáme ho podle dráždivosti. Zda je objekt živý, zjistíme z jeho reakce na dotyk: pokud reaguje pohybem, živý je. O *jaký* pohyb jde, to už nelze říct s jistotou. A už vůbec nelze pohyb ovládat. Je *nedisponovatelný* (*unverfügbar*). Neexistuje správný nebo špatný pohyb. Jen vzájemná hra dotyků a reakcí zúčastněných, která je proměňuje. To je rezonance.

Rezonancí tedy nemyslím vnější, mechanický dotyk, po němž následuje kauzální reakce: jako třeba v situaci, kdy mi na hlavu spadne šiška a já se před jejím dopadem snažím fyzicky i psychicky chránit. Spíše mám na mysli vnitřní dotyk, na který reagujeme, vůči němuž se otevíráme. Takové interakce se světem mohou mít nervový základ — například v reakci na pohlazení, na úsměv, na teplo slunečních paprsků nebo na vůni pečeného masa.

Výzkum zrcadlových neuronů (jakkoli zůstává kontroverzní) ukázal, že u některých primátů, typicky makaků, může pozorování určitých činností — třeba natahování se pro ořech — spustit v pre-motorické oblasti mozkové kůry neuronové procesy. Ty jsou zároveň

**IVAN
ŠTRPKA**

Básník čísla

**ELI
HONDL**

Nová jména

**PETR
ŠESTÁK**

Povídka

**MARTINA
HAVLOVÁ**

Ateliér

Básník čísla Ivan Štrpka

Ivan Štrpka přežil mladosť na juhozápadnom Slovensku. V rokoch 1963—1969 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského španielčinu a slovenčinu. Po kratšom pôsobení v literárnych redakciách (*Kultúrny život*, *Mladá tvorba*) a vo vydavateľstvách (Slovenský spisovateľ, Tatran) pracoval ako dramaturg pre deti a mládež v Slovenskej televízii v Bratislave. Pre svoje politické názory a postoje nesmel v 70. rokoch publikovať. V druhej polovici 80. rokov sa stal redaktorom *Mladých rozletov*, potom zástupcom šéfredaktora novovzniknutého *Literárneho týždenníka* a v rokoch 1990—1993 šéfredaktorom *Kultúrneho života*. Od roku 1999 do roku 2010 bol šéfredaktorom časopisu *Romboid*. Napísal pres dvadsať basnických zbierok. Žije v Bratislave. Po česky vyšly jeho básne vo výbore *Osamělí běžci* spoločne s básňami Ivana Laučíka a Petra Repku, v preklade Miroslava Zelinského. V Torstě (1997) vyšla po slovensky jeho knižka *Medzihry. Bábkry kratšie o hlavu*.

Povídka Petr Šesták

Petr Šesták (nar. 1981) vystudoval Pedagogickú fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Dva roky žil v obytné dodávke a křižoval Evropu s pojízdnu výstavou fotografií. Vydal poeticko-filozofický cestopis *Kočovná galerie* (Milan Hodek — Paper Jam, 2014), sbírku povídek *Štvanice* (Dauphin, 2015), román *Kontinuita parku* (Host, 2021) a v roce 2023 knihu určenou dětem *Cesta je pes* a románový pamflet *Vyhoření*. V současné době žije především v Praze. Provozuje analogové fotokabinky a organizuje kulturní akce v jihomoravském Mikulově, například festival pouličního umění *La strada* nebo cyklus rezidencí pro autory Čtení Mikulov.

Nová jména Eli Hondl

Eli Hondl (nar. 1995) pochází z Mikulova. V současné době žije v Brně, kde spolupřádá autorská čtení. Vystudovala obory učitelství českého jazyka a literatury, literaturu a mezikulturní komunikaci na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Její básně jsou uveřejněny na webu *Nedělní chvilka poezie*. Časopisecky publikovala v periodiku *Glosolália*, knižně v antologii *Šnyt*. Zpívá v undergroundovém hudebně-básnickém uskupení Vítrholc. Otisknutý výběr z básní byl editován Dominikem Bártem.

Ateliér Martina Havlová

„V roce 1921 si žena z jižních Čech začala psát deník o mateřství, roku 2021 v tomto deníku pokračuji já. Myslím na to, že i tátova babička pocházela z jižních Čech. Znáám ji pouze z fotografií a vyprávění, přesto k ní cítím náklonnost.“ Soubor *Tajina* fotografky Marty Havlové nás zve k objeování tajemství, jeho podstaty a prožívání v každodenním životě. Kreslí spojnice mezi životy našich předků, jejich otisky v naší přítomnosti a jejich roli v tvarování naší budoucnosti. Zachycené výjevy jsou úzce spojeny s pamětí a neustálým plynutím času — čas člověka se oproti času krajiny jeví jako překotný. Ač se nám skály a kameny mohou zdát pevné a neměnné, jsou vytrvale modelovány větrem, vodou či ledem. „Věci kolem nás mění své formy, čas se překrývá. Neustále stojíme na pomezí, a to je moment, kdy se před námi něco otevírá: neviditelné se zviditelní a zase mizí.“

Martina Havlová (nar. 1994) ve své tvorbě zkoumá průsečík témat, jako jsou čas, paměť, místo a krajina, meteorologie a flóra a fauna. Jejím hlavním nástrojem je fotografie, vyjadřuje se však také skrze objekty, mluvené slovo, deníkové záznamy a oslavy. Svou tvorbu vnímá jako mnohvrstevnatou krajinu, po níž se dá putovat, kde nic nekončí a není uzavřené, ale kde je naopak vše provázané a na sebe navazující.

ALE JSOU TO VLASTNĚ VŮBEC DETEKTIVKY?

Václav Maxmilián

Slavoj Žižek o ní napsal, že v jeho srdci má stejné místo, jaké má Spinoza u Deleuze, kterého francouzský poststrukturalista označil za „Krista mezi filozofy“. „Když někdo hovoří o Patricii Highsmithové, měl by být opatrný, protože právě chodí po mých snech.“ Její jméno na první pohled možná ne každému něco řekne, ale názvy děl jako *Cizinci ve vlaku* nebo *Talentovaný pan Ripley* už by obočí pozvednou mohly.

HHHK

**NEJKRÁSNEJŠÍ
MĚSTO NA ZEMI**

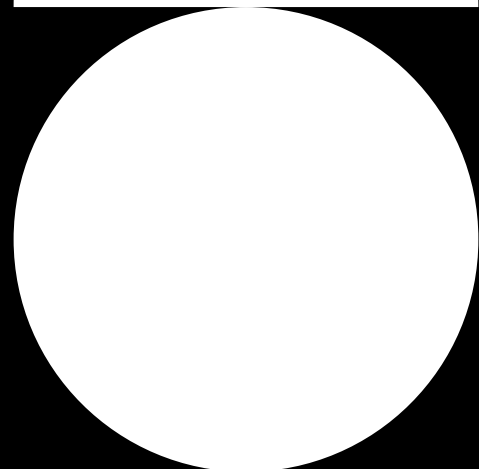
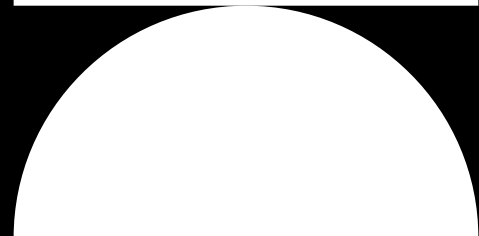
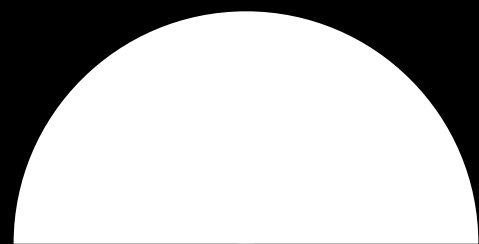
Stanislav Biler

INTERMEZZO

Sally Rooney

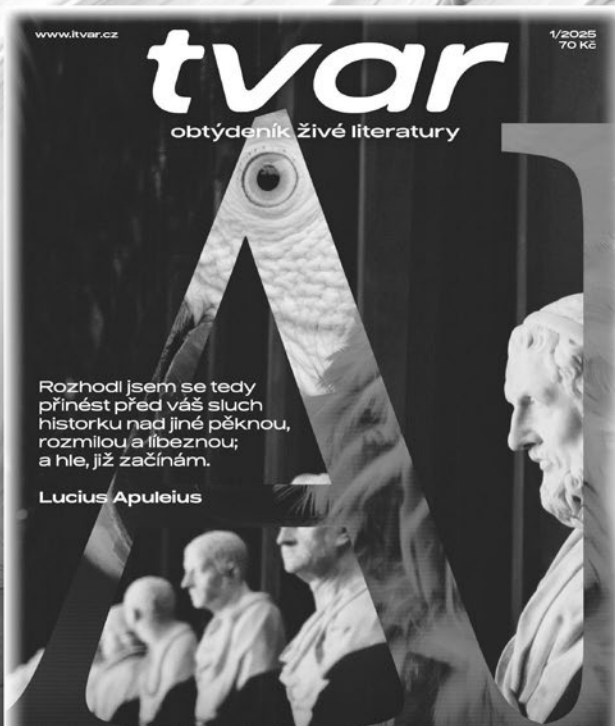
ZPŮSOBY BYTÍ

James Bridle

DDDD

Tištěné předplatné 1 050 Kč,
elektronické předplatné 550 Kč.
itvar.cz/predplatne

PŘEDPLAŤTE SI REVUE

ANALOGON

ANALOGON 105/I – 2025
Anomálie & Každodenní panoptikum

ANALOGON 106/II – 2025
Mlha – voda – sníh

ANALOGON 107/III – 2025
Pesimismus & zklamání

Za tři čísla ročníku zaplatíte jen 597,- Kč
(poštovné v ceně)

[199,- Kč za 1 číslo]

Cena v běžném prodeji = 747,- Kč

[249,- Kč za 1 číslo]

Číslo účtu: 19-1929824329/0800

Objednávejte na: www.analogon.cz

Tomáš Kroupa: tokroup@seznam.cz; 731 328 058

Bonus pro předplatitele: 1 sv. EDICE ANALOGONU
ZDARMA (dle vlastního výběru)

Objevte nové Listy

Poznejte tradici kvalitního čtení o společnosti, politice a kultuře

www.listy.cz

LISTY Dvuměsíčník pro kulturu a dialog

DOBŘÉ KNIHY

Martina Patříčného

UMĚNÍ DŘEVA

Tajemství DŘEVA

VELKÁ KNIHA O DŘEVĚ

Nástěnný kalendář

martin patřičný čítanka

Martin PATŘIČNÝ 2025

PATŘIČNÝ MONOGRAFIE

KNIHY U DOBRÝCH KNIHKUPCŮ.

Objednávejte na **Luxor.cz**, **Kosmas.cz...**

DŘEVĚNÉ OBRAZY NAJDETE v **Knupp Gallery, AD Galerii** (v Praze).

www.patricny.com

svetovka.cz

Aktuální číslo # 2/2025

Inzerce

Plav

Měsíčník pro
světovou literaturu

Zírat na dveře putyky.
Poezie války
v Severním Irsku

Michael Longley
Ciaran Carson
Medbh McGuckian
Colette Bryce
Gail McConnell

Roční předplatné
objednávejte na
svetovka.cz/jak-koupit

Tematický rozhovor s Marianou Machovou
a Danielou Theinovou:
Jazyk je nebezpečné území
Rozhovor k novému překladu:
Zyta Rudzka o své knize *Jen zubatí se smějou*

**Dzido
Kriwet**

—

**Hilský
Shakespeare
Halmay
Doležal
Koten
Fürstenzeller
Szpuk
Jareš**

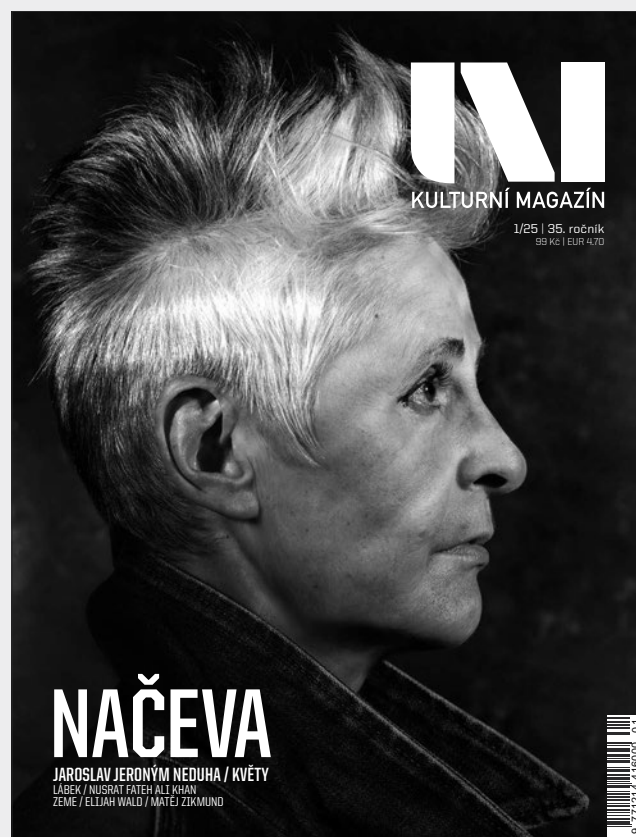
**Šotkovský
Färber
Kavafis
Hladký
Vavrečka
Hummel
Dvořáková
Novosad
Roleček
Nodl
Zizler**

4/24

www.souvislosti.cz
revue pro literaturu a kulturu

Pořid'te sobě
nebo jako dárek
předplatné
magazínu **UNI**
na rok 2025
880 Kč/rok

www.magazinuni.cz

SPECIÁL

24. 2. – 16. 3. 2025

Nominované filmy
32. Českého lva online
na dafilms.cz

Meme

PLECHOVKA SARDINEK

Jakub Jetmar

Měli bychom zakázat odkazy na X, bývalý Twitter, vyzývá No_Welder_8753 v redditové komunitě věnované konzervovaným sardinkám. Mám tohle společenství rád, byť si rybky a spřízněné tvory v plechovce koupím vzácně. I tak se zájmem pozoruju nadšení do nových úlovků i způsobů, jak se dá vintage konzerva z Portugalska také zkonsumovat. V druhé půlce ledna nicméně nejvíc podporujících palců dostala výzva k politicko-sanitárnímu opatření. Moderátoři r/cannedsardines přání lidu naplnili. Stejně rozhodnutí padlo na Redditu ve stovkách komunit. Nechceme platformě Elona Muska, hajlujícího plutokrata a blízkého spolupracovníka staronového amerického prezidenta, dodávat návštěvnost a legitimitu, sdělují svým rozhodnutím.

Internet teď nepřekypuje bžundou. Hodně lidem z technologického a mediálního sektoru najednou secvaklo a začali se rozhlížet. Přehodnocují svá působiště: ubývá míst, kde si hrát či pracovat, aniž by měl člověk výčitky, komu tím vydělává. Největším platformám totiž nikdy nešlo o veřejné dobro. Sledovaly zisk. Dosud ale docházely k tomu, že nejlepší či alespoň politicky nejbezpečnější od nich bude zdání politické neutrality. Teď skrývačky skončily. X se stalo už před měsícem oběžníkem Trumpa, po volbách se mu zapřisahal i Facebook a Instagram. Majitel Mark Zuckerberg ukončil fact-checkovací programy a povolil nenávistné projevy vůči queer lidem, místo snah o diverzitu vyhlásil návrat maskulinity do firemní kultury, algoritmicky začal tlačit kdysi zablokované účty prezidenta.

Potkávám různé scénáře, co nastane. Nadejde hodina decentralizovaných sítí, soudí věční technooptimisté. Obávám se však, že právě jejich ideály teď prohrávají. Lidé konečně odloží telefony, prorokují druzí. Američan průměrně tráví s médii podivuhodných třináct hodin denně, tři čtvrtiny bdělého času. Teď by se dieta i pro přílišný podíl politiky mohla přejít. Tento výklad ovšem pomíjí, že většina lidí nebrouzdá vstříc politice. Sledují celebrity a videa s mývaly, které jim občas algoritmus proloží mikropamfletem. Přitvrzení nemusí způsobit otřes, vést k přehodnocení návyků a závislostí. Jak navíc víme, málokdo se dokáže odtrhnout od sledování katastrof a bizáru.

Amerika nabízí obojího dostatek. Pro nás všechny. I tady v Česku. Žijeme v jejím v digitálně-kulturním stínu. Alternativa obývaná dostatkem lidí — právě rozsah sítě představuje jednu z podmínek smysluplnosti platformy — víceméně neexistuje. I našinec proto stojí před otázkou, co dělat. Jakou formu digitálního exilu zvolit, aniž by to vedlo k irelevanci či užitému idiotství. Širý internet se najednou zdá těsný jako plechovka sardinek.

Autor je novinář.

HOST → 3

osobnost

PAOLO GIORDANO

téma

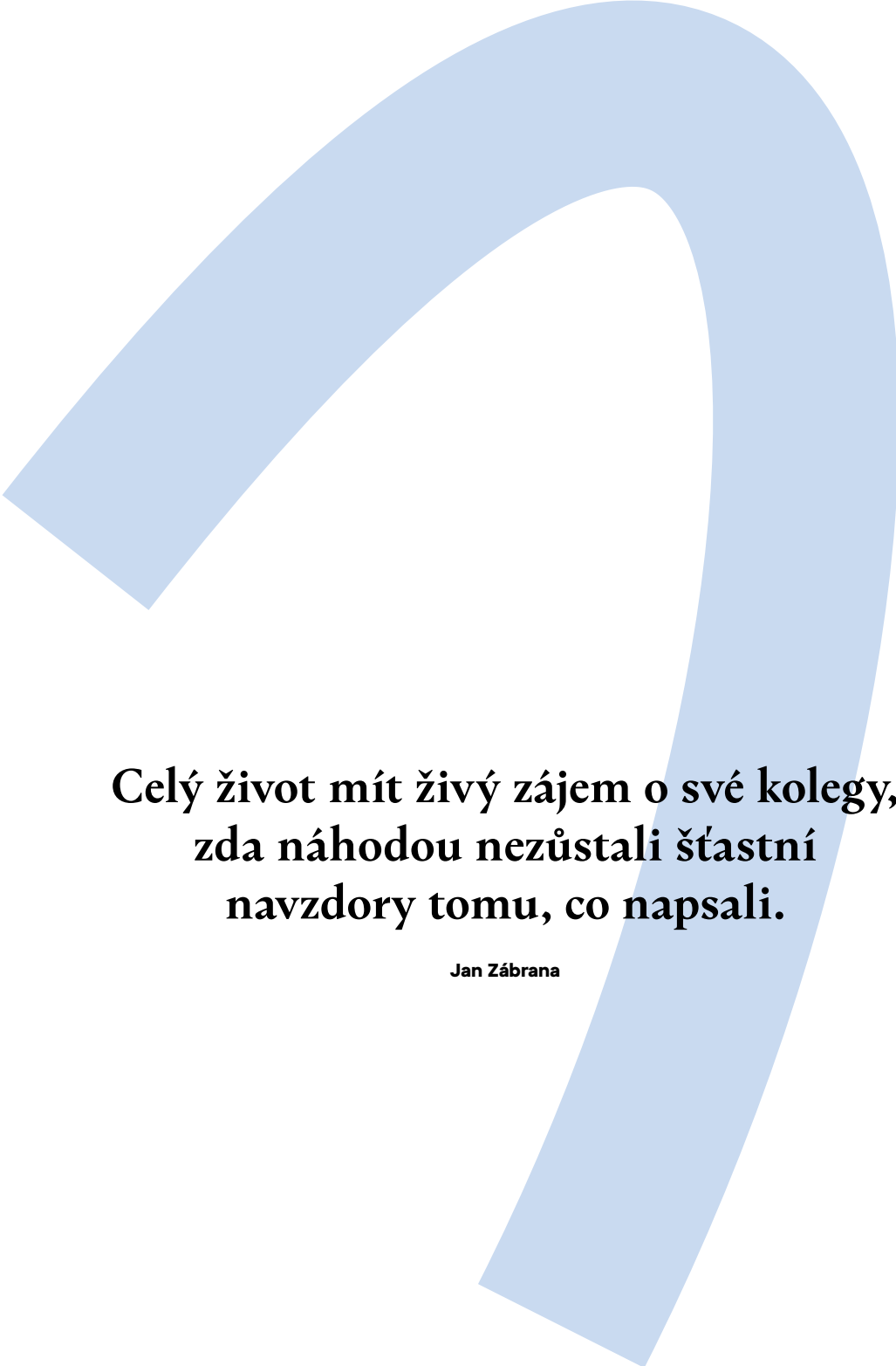
PŘEKLADATELÉ V ČESKU

esej

LENA DORN

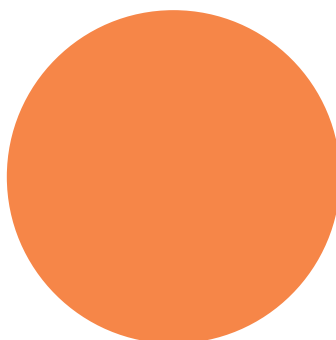
historie

NEZNÁLEK NA MĚSÍCI

**Celý život mít živý zájem o své kolegy,
zda náhodou nezůstali šťastní
navzdory tomu, co napsali.**

Jan Zábrana

Josef Váchal

Jidřich Heisler a Toyen

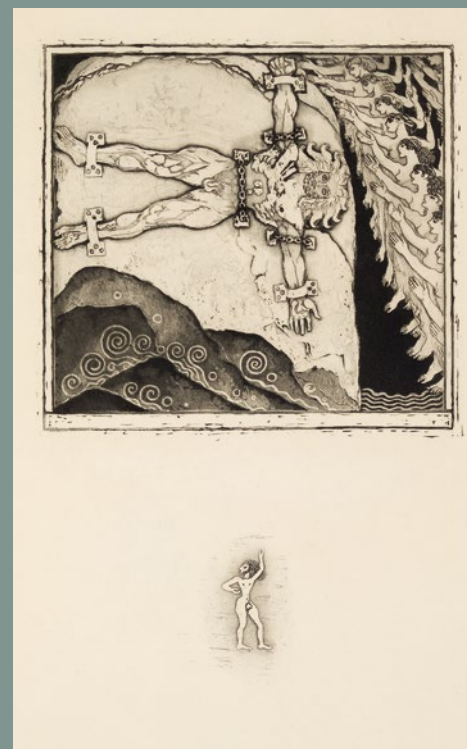
Josef Váchal

Bohuslav Reynek

František Tichý

František Kupka

— AUKČNÍ DŮM —
ZEZULA

Srdečně Vás zveme
na 81. aukci:
Médium papír,

kteřá se uskuteční ve čtvrtek 27. března 2025 od 18 hodin
v prostorách Aukčního domu Zezula.

Hlinky 59/142c, 603 00 Brno
www.aukcni-dum-zezula.cz

9 771 211 993 009